

HƏYATIN ENERJİ MƏNBƏYİ

“Qadın” poeması haqqında düşüncələr

Mələhət Soltanqızının “Qadın” poemasında da həyat, cəmiyyət, bir sözlə, insan və insanlıq haqqında düşüncələri üslubuna uyğun olaraq poetik tərzdə yazıya gətirilib. Əsər Azərbaycan klassiklərinin mahiyyətinə varmaq istədiyi obraza münasibət əsasında yazılıb. “Kitabi Dədə Qorqud” dastanlarında, Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”-sində və digər ədəbiyyat haqqı qazanmış bədii yaradıcılıq örnəklərində qadına cəmiyyətin enerji mənbəyi, həyatın təminatçısı kimi baxılıb. Ancaq heç vaxt demək olmaz ki, bu mövzu axıra qədər işlənib.

M.Soltanqızının yanaşmasında qadın nə qədər ilahi varlıq kimi təqdim olunursa, bir o qədər də adi insan kimi, yəni ziddiyyətləri olan, insanların məruz qaldığı hər hansı bir hadisə zamanı düzgün qərar qəbul etməyin çətinliyini yaşayan insan kimi verilir. Ancaq müəllif “kimdir qadın” ritorik sualı ilə əsərini başlasa da, həmin suala cavabında qadını ziddiyyətli bir varlıq kimi göstərir. Yəni onun təbiətində xeyirin və şərin qoşa dayandığı diqqətə çəkilir. Əlbəttə, M.Soltanqızının münasibətində qeyri-adi heç nə yoxdur. Axı istər Şərq, istərsə də Qərb ədəbiyyatında qadın həm də münasibətli şəxslərin, intriqaların təşkilatçısı olub, müəyyən sui-qəsdlərin də icraçısına çevrilib. Əlbəttə, bunu bütövləşdirib qadına aid etmək olmaz. Biz dedik ki, M.Soltanqızının qadın qəhrəmanları adı insanlardır. Ancaq o, öz əsərində qadının ana olmaq mahiyyətini, zəhmətə, özü də sözün həqiqi mənasında fədakarlıq tələb edən, analıq borcuna sadıq obraz kimi görür. Ana olan qadın övladına zəhmət çəkdiyə daha da ruhlanır, övladının təbəssümündən güc alır. Məhz bu cür nüanslarla müəllif əsərini başlayır və get-gedə onu reallaşdırır: “Kimdir qadın, o bir bəşər, Doğumla, bu həyata gəlişiyə Həm xeyirdir, həm də ki şər. Xislətində gizləndir və qaranlıq, ya da işıq Körpə cocuq bir beşikdə böyüdükcə, Oğlunda vıb bir ananın qucağında öyüldükcə, Sıd qoxulu bir mələyin sinəsindən nur əmdikcə, nə xoşbəxtdir. Anası var, əzizləyir, Qayğısızdır, həyat nadir o bilməyir. Hər gülüşü sevindirir anasını...” Əlbəttə, hər bir uşaq müəyyən zəhmətini sayəsində şəxsiyyətə çevrilir. Əgər təbiiyə düzgün qurulmasa, onda həmin uşaqdan necə fəsadlar törəmə bilər. Bunu təsəvvür etmək heç də çətin deyil. Roma hakimi Neronun, faşizmin böyük lideri Hitlerin, qırmızı repressiyanın təşkilatçısı Stalinin... və digərlərinin də anası olub. Onlar ana qayğısı ilə böyüyüblər. Bəs necə olub ki, onlarda insanlığa qarşı bu qədər qəzəb və kin kök salıb? Yaxud elə zəmanəmizin vandalları kimi artıq tanınan erməni faşizminin siması necə xarakterizə etmək olar? Erməni faşistlərinin liderləri Xocalı qətləminə rəvac veriblər. Köçəryanın, Serks Sərkisyanın və digərlərinin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan şəhərləri yerlə-yeksan olub.

Qayıdaq M.Soltanqızının əsərlərinə. Hələ ki, dünyaya gələn uşaq beşikdədir. Onun gələcəyi hələ aydın görünmür. Hələ ana nə qədər yuxusuz gecələr keçirməlidir. Hansı əzablara qatılmalıdır və ən başlıcası, övladını insanlığa sevgi ruhunda elə təbiiyə etməlidir ki, cəmiyyət, insanlıq böyük zəhmət bahasına kamilliyə çatmış övladdan işıq görsün. Onun dəxli yoxdur ki, müəllifin özü demiş, o, həkim olacaq, ya hakim olacaq: “Böyüyəcəm, kim olacağ? Ya bir hakim, ya bir hakim,

Balka oğru, ya bir cani. Hansı ana düşüncüdür Süd qoxulu körpəsinin böyüyəndə kimliyini? Ana üçün çox əzizdir Böyüdüyü hər balası Çəkər nazın gecə-gündüz. Haram qatib yuxusuna Qucaq açar yavrusuna. Körpə yatar beşiyində, Ana durar keşiyində Bu qanundur - yazılmamış bir qanun. Qadın doğubsa körpəni Nazını da o çəkməli... Bu bir boredur anaların boyunda Böyütməli balasını Çəkməli hər qayğısını Bəsləməyə, o yavrusun Böyümək ki, özbaşına O köməyə möhtacdır... O anaya möhtacdır... O qayğıya möhtacdır... Bəslənməli...” Hələ ki, uşaq qayğıya möhtacdır. Ananın ünsiyyəti ilə onun varlığına insanlığa sevgi hissləri aşılanır. Ana yeganə varlıqdır ki, öz övladından çəkdiyi zəhmətin əvəzini istəmir. O, bütün həyatını övladı üçün həsr etməyə özünü borclu bilir. Hətta belə analar da görmüşük ki, müəyyən yaşdan sonra övlad qayğıya yenə möhtacdırsa, ana həyatının ağır və əzablıra bələnməsinə baxmayaraq, öz qayğısını yenə əsirgəmir.

Beləliklə, biz M.Soltanqızının “Qadın” poemasında cəfakəş ana obrazını görürük. O, hər an körpəsinin qayğısını çəkməyi, onu dünyanın bələlərindən qorumağı vacib hesab edir: “Bu həyatın qucağına atılınca Bir ana əllərindən Bir ata əllərindən Tutub, bu həyat üçün Kimliyini bilməli... Budu həyat doğulanda Hər bir insan malak kimi günahsızdı... Düşüncədən, qəmdən uzaq O dilsizdi, danışmaqçın böyüməli Tək qalxanı, tək silahı aqlamaqdı... Hamı sevir körpələri... O, masum baxışlarla, həyat bizə dərs verir... Nədən ana tələsir, körpəsin böyütməkçin? O ki, masum bir yavrudur... Öyrədikcə bu həyatın sətir üzünə Dəyisəcək... İnsanların baxışında arıyacaq, bişəcək. Ayaq tutub yeridicə, yıxılacaq, duracaq Dizlərini qanadacaq... Ağrı nadir, acı nadir Həyat onu qandıracaq... Əyilib bir daş götürsə, Daş atıb baş yaraacaq... İlk günahı qazanacaq”. Müəllif doğru deyir, insan müəyyən düşüncəyə malik olur, fiziki güc kəsb edəndən sonra o, cəmiyyətə qarşı münasibətini öz düşüncəsinə uyğun ifadə edir. Uşaqlığın öz təbiəti var, yeniyetməlik daha fərqli münasibətlə üzə çıxır, yaxud gəncliyin qaynar mühiti... artıq kifayət qədər gücü, hərəketi imkanı olan insan övladı bu yaşlarda aldığı təbiiyənin, oxumağı ilə, müşahidələri ilə çatdığı düşüncə tələbinə görə cəmiyyətlə özü arasındakı münasibəti tənzimləyir. Əgər o, cəmiyyət üçün faydalı insan kimi təbiiyə alıbsa, böyüyübsə, onda cəmiyyətdən ondan işıq görəcək, müdriklik, aqillik, ləyaqət səviyyəsində böyümüş olan hər hansı bir şəxs cəmiyyətə problem gətirmir, cəmiyyətin yarılarını sağaltmağa çalışır, əlbəttə, gücü, imkanı daxilində. Müəllif özü doğru deyir; axı hər kəs cəmiyyətin yüksək əxlaqi tələbatı səviyyəsində silahlanır, nə vaxt ki, insanın mənəvi hazırlığı şərh idealları üzərində qurulur, onda, onun keçdiyi yolda işıqlar sönürülür, qaranlıqlar cəmiyyəti gündüzün işığına da öz əsarətli altına alır: “Düşüncəmki? Bu hər kəsin işi deyil Bu dünyadan düşüncədən keçənlər var Bu dünyanın gündüzünü Qaranlıqda Keçənlər var, Düşüncəyə deyil dünya Dünya səni fırladacaq, İstəyəndə gildürəcəm, istəyəndə aqladacaq”.

Müəllif yazı boyu insan və dünya arasındakı ziddiyyətlərə də diqqəti yö-

nəldir. Və bu zaman biz bəzən insanın dünya həqiqətləri qarşısında necə gücsüz olduğunu da görürük. Təkcə elə erməni faşizminə riyakarlıqla xidmət edən, özünü din təəssübkeşi adlandıran İran siyasətləri, onların əqidələri açıq-aşkar şərəf xidmət edir.

Mələhət Soltanqızı bu əsərində də lirik parçalara meydan verir. O, lirikanın, poeziyanın insan ruhuna necə təsir edə bildiyini yaxşı bilir. Buna görə də lirik-poetik düşüncələrlə insanlara təsir etmək, dünyanın mürəkkəbliklərindən baş çıxarmaq üçün həyata ciddi yanaşmağı tələp edir:

Halalına qatıb haram
Gülmə dünyanın üzünə
Bircə dəfə yaradın sən,
Bir də dünyaya gəlməzsən
Gülmə dünyanın üzünə!

Dünya zəhərli bir oxdur,
Sərvətə aldanan çoxdur,
Ölümün çarəsi yoxdur,
Gülmə dünyanın üzünə!

Qamaşdırmasın gözünü,
İtirmə gəl sən özünü,
O çoxdan deyib sözünü,
Gülmə dünyanın üzünə!

Qaya kimi sərti dünya,
Polad kimi bərkdir dünya,
Başdan-baş ərdi dünya,
Gülmə dünyanın üzünə!

Əlbəttə, müəllifin məqsədi sırf poetik tələblər əsasında lirik şeir yazmaq deyil. O, əslində, epik düşüncələrini yazıya gətirir və sadəcə, lirik motivdən istifadə ilə oxucunun ruhu-mənəvi mühitinə təsir göstərmək istəyir. Dünya ilə müqayisədə insan kiçik varlıqdır. Dünya ilə müqayisədə o, çox gücsüzdür. Amma o da var ki, mənəvi potensialı güclü olanlar son nəticədə dünyanı idarə etmək səlahiyyəti qazanırlar.

Müəllif tez-tez xatırladı ki, bu dünyanın zülməti var, dolaşqı yolları var, bəzən insanı ucaltdığı kimi, bəzən də çox sərtliklə endirə bilir. Hər halda müəllif oxucusuna, xüsusilə, gənc oxucusuna “Gülmə dünyanın üzünə” deyərək xəbərdarlığını mütləq bildirir: “Həm ucaldır, həm endirər, Alimi zindana salıb, Nadanı taxta mindirər, Gülmə dünyanın üzünə! Ballı deyil onun yaşı, Yox həmdəmi, yox sirdaşı,

Hər insan bir məzar daşı, Gülmə dünyanın üzünə! Möminə zindandır, zalıma cənnət, Möminə qənaət, zalıma sərvət, Yox orda böyüyə, kiçiyə hörmət, Gülmə dünyanın üzünə”. Məlum nə-sələdir ki, dünya insana eyni meyarla yanaşmır. Birinin gücü qarşısında sitayiş edir, digərinin məzmunluğundan istifadə edib onu sıxır, hər cür əzaba, zillətlərə düşür edir.

Bütün bunların fəvqində yenə də müəllif əsas obraz kimi qadını görür, qadını cavabdeh hesab edir. Təbii ki, o, qadını günahlandırmır, sadəcə öz oxucusuna anlatmaq istəyir ki, səni böyüdü qadının kimliyini sən çəkdiyi ziddiyyətləri dərk etməyinlə qaytara bilərsən: “Kimdir qadın? Düşündünmü? Möhlət versə zaman mənə Söyləyəcəm... Sətir-sətir, misra-misra İncələyib anladacam Qadınlığın möhnətini, Qadınlığın zillətini, Bu dünyada qadın kimi yaşamağın Əziyyətini anladacam. Ailədə qız uşağı doğulanda Nədən qarşar qatılır? Birinci qız, ikinci qız, üçüncü qız doğuldu mu? Böyük təşviş... Axı

nədən? Qızlar övlad deyilmi? Dünya belə qurulub... Bir zamanlar qız uşağı Doğuldu mu, diri-diri gömülmüş... Ailələr qız uşağın özlərinə bir əskiklik bilərəmiş Diri-diri, canlı-canlı, Anasının allərindən alınaraq torpaqlara gömülmüş. Bu dəhşətdir...” Beləliklə, o, bir daha qadın kimliyini ritorik sualla oxucuya ünvanlayır. Sanki tələb edir ki, oxucu düşüncün, qadının harada ana, xeyirxah, harada şər kabusu olduğunu fərqləndirə bilsin.

Mələhət Soltanqızının “Qadın” poemasında bəşəri bir dəyər mövzu kimi götürülüb. İndi daha çox dəbdədir gender layihəsi, gender problemi kimi ifadələr tez-tez işlədilir. Qadın hüquqlarının qorunması, qadına münasibət məsələsi indi dünyanın bəşəri siyasetində əsas yerlərdən birini tutur. Əlbəttə, inkar olunmaz həqiqətdir ki, qadına münasibət qərb dünyasında müəyyən mənada həll olunub. Qadın öz taleyinin sahibidir. Ona görə də qadın hüquqda da yer var, sosial həyatda da qadın öz gücünü göstərə bilər və nəhayət, qadın siyasi obraz kimi dünyanın mənəvi həyatında artıq həlledici müstəviyə çıxıb. Bir çox ölkələrdə qadınlar çoxdandır ki, dövlət idarə etməkdədirlər. Deyilənə görə, İndiraqandın atasının fikri olduğunu görə nə üçün belə kədrli olduğunu soruşur. Cəvahirəl Nehru qarışıq düşüncələr içərisində xəyaldan ayrılır və cavab verir ki, mən Hindistanın problemləri düşündürür. Qızı soruşur ki, Hindistanın nə qədər problemi var? Atası cavab verir ki, 650 milyon. Bu elə Hindistanın əhəlisinin sayıdır ki - deyər İndiraqandı təəcübünü gizlətmir. Atası isə daha aydınlaşdırıcı cavabla söhbətə yekun vurur: Bəli, Hindistanda hər insan özü bir problemdir. Bu ibrətəməz hekayə şərq insanının hələ də problemlər içində olduğunu yada salır. Bu gün İranda hicabını açmış qadın döyülərək öldürülür. Hicab İranın timsalında bir çox yerlərdə qadın üçün sözün həqiqi mənasında həbsxanaya çevrilib. Əslinə qalsa, Mələhət Soltanqızı qadınların bu problemlərinin hələ də həll olunmadığına diqqətini çəkir: “Qadın kimdir? Düşündünmü? O bir bəşər, Bu dünyaya gəlişiyə, həm xeyirdir, həm də ki şər. O bir ömür bir kişinin qulluğunda dura bilər. Öz ömrünü boş-boşuna şərəfsiz, qeyrətsiz Yolundaca heçə verər, fəda edər, Budur qadın - O bir mələk Qadın gücdür, qadın qıvvat O bir ömür sigal çəkər ev-eşiyyə, Sahib çıxar bir ocağa, bir beşiyyə. Ürəyini bir sevgiyə edər məkan Ana kimi vəfalıdır, O müqəddəs bir canlıdır... Birisiylə bölüşərsə ürəyini O xoşbəxttir bu sevgidən Qadın incə bir məxlüqdür. Arxasında o yenilməz bir dağ istər, Qadın sevilədikcə mələyə dönər, Bir ürəkdə bir sevgi qadını xoşbəxt edər”. Nəhayət, Mələhət Soltanqızı bu əsərlə oxucusuna bəyan etmək istəyir ki, qadın xoşbəxtliyi ona tale sərbəstliyinin verilməsindən çox asılıdır. Çünki qadın hiss edəndə ki, o, istəklərinə və arzularına doğru hərəketində sərbəstdir, onda taleyindən çox məmnun olacaq.

Şübhəsiz, o qadınlar xoşətdirlər ki, onların mənəvi azadlığının təminatçısı olanları öz yaxınlarında görürlər. Sevgi insan üçün həyat iksiridir. Qadın cəmiyyətdən sevgi istəyir.